

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

4. The Collection of the Numerical Discourses -
Subcommentaries (4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

08. Subcommentary on the Book of the Eights (08. Aṭṭhakanipāta-
tīkā)

1. The First Fifty (1. Paṭhamapaṇṇāsakaṃ)

PaliVerse

4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries

08. Subcommentary on the Book of the Eights

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Aṅguttaranikāye

Aṭṭhakanipāta-tīkā

1. Paṭhamapaṇṇāsakam

1. Mettāvaggo

1. Mettāsuttavaṇṇanā

1. Aṭṭhakanipātassa paṭhame vaḍḍhitāyāti bhāvanāpāripūrivāsena paribrūhitāya. Punappunaṃ katāyāti bhāvanāya bahulīkaraṇena aparāparam pavattitāya. Yuttayānasadisakatāyāti yathā yuttaājāññayānaṃ chekena sārathinā adhiṭṭhitam yathāruci pavattati, evaṃ yathāruci pavattārahataṃ gamitāya. Patitṭhānaṭṭhenāti sabbasampattiadhiṭṭhānaṭṭhena. Paccupaṭṭhitāyāti bhāvanābahulīkārehi pati pati upaṭṭhitāya avijahitāya. Samantato citāyāti sabbabhāgena bhāvanānurūpaṃ cayaṃ gamitāya. Tenāha “upacitāyā”ti. Suṭṭhu samāraddhāyāti ativiya sammadeva nibbattigatāya.

Yo ca mettaṃ bhāvayatītiādīsu yo koci gahaṭṭho vā pabbajito vā. Mettanti mettājhānaṃ.

Appamāṇanti bhāvanāvasena ārammaṇavasena ca appamāṇaṃ. Asubhabhāvanādayo viya hi ārammaṇe ekadesaggahaṇaṃ akatvā anavasesapharaṇavasena anodhiso pharaṇavasena ca, appamāṇārammaṇatāya paguṇabhāvanāvasena ca appamāṇaṃ. Tanū saṃyojanā hontīti mettaṃ pādaṃ katvā sammasitvā heṭṭhime ariyamagge adhigacchantassa sukheveva paṭighasaṃyojanādayo pahīyamānā tanū hontīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Evaṃ kilesappahānañca nibbānādhigamañca mettābhāvanāya sikhāppattamānisamsaṃ dassetvā idāni aññepi ānisamsaṃ dassetuṃ “ekampi ce”tiādi vuttaṃ. Tattha aduṭṭhacittoti mettābalena suṭṭhu vikkhambhitabyāpādatāya byāpādena adūsitacitto. Mettāyatīti hitapharaṇavasena mettaṃ karoti. Kusalīti atisayena kuslavā mahāpuñño, paṭighādiatthavigamena khemī. Sabbe ca pāṇeti ca-saddo byatireko. Manasānukampīti cittena anukampanto. Idaṃ vuttaṃ hoti - ekasattavisayāpi tāva mettā mahākusalarāsi, sabbe pana pāṇe attano puttaṃ viya hitapharaṇena manasā anukampanto pahukaṃ pahuṃ anappakaṃ apariyantaṃ catusaṭṭhimahākappepi attano vipākappabandhaṃ pavattetuṃ samatthaṃ uḷāraṃ puññaṃ ariyo parisuddhacitto puggalova karoti nipphādetīti. Sattabharitanti sattehi aviraḷaṃ, ākiṇṇamanussanti attho.

Saṅgahavatthūnīti lokassa saṅgaṇhanakāraṇāni. Nipphannasassato nava bhāge kassakassa datvā raññaṃ ekabhāgaggahaṇaṃ dasamabhāgaggahaṇaṃ. Evaṃ kassakā haṭṭhatuṭṭhā sassāni sampādentīti āha “sassasampādane medhāvitāti attho”ti. Tato orabhāge kira chabhāgaggahaṇaṃ jātaṃ. Chamāsikanti channaṃ channaṃ māsānaṃ pahonakaṃ. Pāsetīti pāsagate viya karoti. Vācāya piyaṃ vācāpiyaṃ, tassa kammaṃ vācāpeyyaṃ. Sabbaso raṭṭhassa iddhādibhāvato khemaṃ. Nirabbudaṃ coriyābhāvato. Iddhañhi raṭṭhaṃ acoriyaṃ. “Niraggaḷa”nti vuccati apārutagharabhāvato.

Uddhammūlakaṃ katvāti ummūlaṃ katvā. Dvīhi pariyaññehīti mahāyaññassa pubbabhāge pacchā ca pavattetabbehi dvīhi parivārayaññehi. Satta...pe... bhīsanassāti sattanavutādhikānaṃ pañcannaṃ pasusatānaṃ māraṇena bheravassa pāpabhīrukānaṃ bhayāvahassa. Tathā hi vadanti -

“Chasatāni niyujjanti, pasūnaṃ majjhime hani;
Assamedhassa yaññassa, ūnāni pasūhi tīhī”ti.

Sammati yugacchidde pakkhipitabbadaṇḍakaṃ. Pāsantīti khipanti. Saṃhārimehīti sakaṭehi vahitabbehi. Pubbe kira eko rājā sammāpāsaṃ yajanto sarassatinaditīre pathaviyā vivare dinne nimuggoyeva ahosi. Andhabālabrāhmaṇā gatānugatigatā “ayaṃ tassa saggagamanamaggo”ti saññāya tattha sammāpāsaṃ yaññaṃ paṭṭhapenti. Tena vuttaṃ “nimuggokāsato pabhutī”ti. Ayūpo appakadivaso yāgo, sayūpo bahudivasam sādheyyo satrayāgo. Mantapadābhisaṅkhatānaṃ sappimadhūnaṃ “vāja”miti samaññā. Hiraññasuvaṇṇagomahiṃsādi sattarasakadakkhiṇassa. Sāragabbhakoṭṭhāgārādīsu natthi ettha aggaḷāti niraggaḷo. Tattha kira yaññe attano sāpateyyaṃ anavasesato anigūhitvā niyyātīyati.

Candappabhāti candimasseva pabhāya. Tārāgaṇāva sabbeti yathā sabbepi tārāgaṇā candimasobhāya soḷasimpi kalaṃ nāgghanti, evaṃ te assamedhādayo yaññā mettassa cittassa vuttalakkaṇaṇa subhāvitassa soḷasimpi kalaṃ nānubhavanti, na pāpuṇanti, nāgghantīti attho.

Idāni aparepi diṭṭhadhammikasamparāyike mettābhāvanāya ānisaṃse dassetuṃ “yo na hantī”tiādi vuttaṃ. Tattha yoti mettābrahmavihārabhāvanānuyutto puggalo. Na hantīti teneva mettābhāvanānubhāvena dūravikkhambhitabyāpādatāya na kañci sattaṃ hiṃsati, leḍḍudaṇḍādīhi na vibādhati vā. Na ghātetīti paraṃ samādapetvā na satte mārāpeti na vibādāpeti ca. Na jinātīti sārambhaviggāhikakathādivasena na kañci jināti sārambhasseva abhāvato, jānikaraṇavasena vā aṭṭakaraṇādinā na kañci jināti. Tenāha “na attanā parassa jāniṃ karotī”ti. Na jāpayeti parehi payojetvā paresampi dhanajāniṃ na kārāpeyya. Tenāha “na parena parassa jāniṃ kāretī”ti. Mettāya vā aṃso aviheṭṭhanaṭṭhena avayavabhūtoti mettamaṃso.

Mettāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2-4. Paññāsuttādivaṇṇanā

2-4. Dutiye ādibrahmacariyikāyāti ādibrahmacariyameva ādibrahmacariyikā. Tenāha “maggabrahmacariyassa ādibhūtāyā”ti. Ariyoti niddoso parisuddho. Tuṇhībhāvo na titthiyānaṃ mūgabbatagahaṇaṃ viya aparisuddhoti ariyo tuṇhībhāvo. Catutthajjhānanti ukkaṭṭhaniddesenetaṃ vuttaṃ, paṭhamajjhānādīnipi ariyo tuṇhībhāvotveva saṅkhaṃ gacchanti. Jānanti idaṃ kammaśādhanaṃ āha

“jānitabbakam jānāti”ti. Yathā vā ekacco viparītaṃ gaṇhanto jānantopi na jānāti, passantopi na passati, na evamayaṃ. Ayaṃ pana jānanto jānāti, passanto passatīti evamettha daṭṭhabbo. Tatiyādīni suviññeyyāni.

Paññāsuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamalokadhammasuttavaṇṇanā

5. Pañcame lokassa dhammāti sattalokassa avassambhāvidhammā. Tenāha “etehi muttā nāma natthi”tiādi. Ghāsacchādanādīnaṃ laddhi lābho, tāni eva vā laddhabbato lābho, tadabhāvo alābho, lābhaggahaṇena cettha tabbisayo anurodho gahito, alābhaggahaṇena virodho. Yasmā lohite sati tadupaghātavasena pubbo viya anurodho laddhāvasaro eva hoti, tasmā vuttaṃ “lābhe āgate alābho āgatoyevā”ti. Esa nayo yasādīsupi. Sesam suviññeyyameva.

Paṭhamalokadhammasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6-8. Dutiyalokadhammasuttādivaṇṇanā

6-8. Chaṭṭhe adhiḱaṃ payasati payujjati etenāti adhippayāso, savisesaṃ itikattabbakiriyā. Tenāha “adhiḱappayogo”ti. Sattamaṭṭhamesu natthi vattabbaṃ.

Dutiyalokadhammasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Nandasuttavaṇṇanā

9. Navame duvidhā kulaputtā jātikulaputtā ācārakulaputtā ca. Tattha “tena kho pana samayena raṭṭhapālo kulaputto tasmimyeva thullakoṭṭhike aggakulikassa putto”ti evaṃ āgatā uccākulaputtā jātikulaputtā. “Saddhāyete kulaputtā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitā”ti evaṃ āgatā pana yattha katthaci kule pasutāpi ācārakulaputtā nāma. Idha pana uccākulappasutataṃ sandhāya “kulaputtoti, bhikkhave, nandaṃ sammā vadamāno vadeyyā”ti bhagavatā vuttanti āha “jātikulaputto”ti. Ubhohipi pana kāraṇehi tassa kulaputtabhāvoyeva. Sesamettha uttānameva.

Nandasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kāraṇḍavasuttavaṇṇanā

10. Dasame paṭicaratīti paṭicchādanavasena carati pavattati. Paṭicchādanaṭṭho eva vā carati-saddo anekatthattā dhātūnanti āha “paṭicchādetī”ti. Aññenāññanti pana paṭicchādanākāradassananti āha “aññena kāraṇenā”tiādi. Tattha aññaṃ kāraṇaṃ vacanaṃ vāti yaṃ codakena cuditaḱassa dosavibhāvanaṃ kāraṇaṃ, vacanaṃ vā vuttaṃ, taṃ tato aññeneva kāraṇena, vacanena vā paṭicchādeti. Kāraṇenāti codanāya amūlāya amūlikabhāvadīpaniyā yuttīyā vā. Vacanenāti tadatthabodhakena vacanena. “Ko āpanno”tiādinā codanaṃ vissajjetvāva vikkhepāpajjanaṃ aññenāññaṃ paṭicaraṇaṃ. Bahiddhā kathāpanāmanā nāma “itthannāmaṃ āpattiṃ āpannosī”ti vutte - “pāṭaliputtaṃ gatomi”tiādinā codanaṃ vissajjetvāti ayameva viseso. Yo hi “āpattiṃ āpannosī”ti vutto “ko āpanno, kiṃ āpanno, kismiṃ āpannā, kaṃ bhaṇatha, kiṃ bhaṇathā”ti vā vadati, “evarūpaṃ kiñci tayā diṭṭha”nti vutte “na suṇāmī”ti sotaṃ vā upaneti, ayaṃ aññenāññaṃ paṭicarati nāma. Yo pana “itthannāmaṃ nāma āpattiṃ āpannosī”ti puṭṭho “pāṭaliputtaṃ gatomi”ti vatvā puna “na tava pāṭaliputtagamanam pucchāma, āpattiṃ pucchāmā”ti vutte tato

“rājagahaṃ gatomhi. Rājagahaṃ vā yāhi brāhmaṇagahaṃ vā, āpattiṃ āpannosīti. Taṃ tattha me sūkaramaṃsaṃ laddha”ntiādīni vadati, ayaṃ bahiddhā kathaṃ apanāmeti nāma. Samaṇakacavaroti samaṇavesadhāraṇena samaṇappatirūpakatāya samaṇānaṃ kacavarabhūtaṃ.

Kāraṇḍavaṃ niddhamathāti vipannasīlatāya kacavarabhūtaṃ puggalaṃ kacavaramiva anapekkhā apanetha. Kasambuṃ apakassathāti kasambubhūtañca naṃ khattiyādīnaṃ majjhagataṃ pabhinnapaggharitakuṭṭhaṃ caṇḍālaṃ viya apakaḍḍhatha. Kiṃ kāraṇaṃ? Saṅghārāmo nāma sīlavantānaṃ kato, na dussīlānaṃ. Yato etadeva sandhāyāha “tato palāpe vāhetha, assamaṇe samaṇamānine”ti. Yathā palāpā antosārarahitā ataṇḍulā bahi thusena vīhī viya dissanti, evaṃ pāpabhikkhū anto sīlarahitāpi bahi kāsāvādiparikkhārena bhikkhū viya dissanti, tasmā “palāpā”ti vuccanti. Te palāpe vāhetha opunatha vidhamatha, paramatthato assamaṇe samaṇavesamattena samaṇamānine. Kappayavhoti kappetha, karoṭhāti vuttaṃ hoti. Patissatāti sappatissā. Vaṭṭadukkhassa antaṃ karissatha, parinibbānaṃ pāpuṇissathāti attho.

Kāraṇḍavasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Mettāvaggaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Mahāvaggo

1. Verañjasuttavaṇṇanā

11. Dutiyassa paṭhame verañjāyaṃ viharatīti ettha verañjāti tassa nagarassetam adhivacanaṃ, tassaṃ verañjāyaṃ. Samīpatthe bhumma vacanaṃ. Naḷerupucimandamūleti ettha naḷeru nāma yakkho. Pucimandoti nimbarukkho. Mūlanti samīpaṃ. Ayañhi mūla-saddo “mūlāni uddhareyya antamaso usīranāḷimattānipī”tiādīsu mūlamūle dissati. “Lobho akusalamūla”ntiādīsu asādhāraṇahetumhi. “Yāva majjhanhike kāle chāyā pharati, nivāte paṇṇāni patanti, ettāvataṃ rukkhāmūla”ntiādīsu samīpe. Idha pana samīpe adhippeto, tasmā naḷeruyakkhena adhiggahitassa pucimandassa samīpeti evamettha attho daṭṭhabbo. So kira pucimando ramaṇīyo pāsādiko anekesaṃ rukkhānaṃ ādhipaccaṃ viya kurumāno tassa nagarassa avidūre gamanāgamanasampanne ṭhāne ahosi. Atha bhagavā verañjaṃ gantvā patirūpe ṭhāne viharanto tassa rukkhassa samīpe heṭṭhābhāge vihāsi. Tena vuttaṃ “verañjāyaṃ viharati naḷerupucimandamūle”ti.

Paccuṭṭhānaṃ nāma āsanā vuṭṭhānanti āha “nāsanā vuṭṭhātī”ti. Nisinnāsanato na vuṭṭhahatīti attho. Ettha ca jiṇṇe...pe... vayoanuppatteti upayogavacanaṃ āsanā vuṭṭhānakiriyāpekkhaṃ na hoti. Tasmā “jiṇṇe...pe... vayoanuppatte disvā”ti ajjhāhāraṃ katvā attho veditabbo. Atha vā paccuggamanakiriyāpekkhaṃ upayogavacanaṃ, tasmā na paccuṭṭhātīti uṭṭhāya paccuggamanaṃ na karotīti attho veditabbo. Paccuggamanampi hi paccuṭṭhānanti vuccati. Vuttañhetam “ācariyaṃ pana dūratova disvā paccuṭṭhāya paccuggamanakaraṇaṃ paccuṭṭhānaṃ nāmā”ti. Nāsanā vuṭṭhātīti iminā pana paccuggamanābhāvassa upalakkhaṇamattaṃ dassitanti daṭṭhabbaṃ. Vibhāvane nāma attheti pakativibhāvanasaṅkhāte atthe. Na abhivādeti vāti na abhivādetabbanti vā sallakkhetīti vuttaṃ hoti.

Taṃ aññāṇanti “ayaṃ mama abhivādanādīni kātuṃ araharūpo na hotī”ti
ajānanavasena pavattaṃ aññāṇaṃ. OloKentoti “dukkhaṃ kho agāraṃ viharati
appatisso, kiṃ nu kho ahaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā sakkareyyaṃ garuṃ
kareyya”ntiādisuttavaseneva ñāṇacakkhunā oloKentoti. Nipaccakārārahanti
paṇipātārahaṃ. Sampatijātoti muhuttajāto, jātasamanantaramevāti vuttaṃ hoti.
Uttarena mukhoti uttaradisābhimukho. “Sattapadavītiḥārena gantvā sakalaṃ
dasasahassilokadhātuṃ olokesi”nti idaṃ -

“Dhammatā esā, bhikkhave, sampatijāto bodhisatto samehi pādehi
patiṭṭhahitvā uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gacchati, setamhi chatte
anudhāriyamāne sabbā disā viloketi, āsabhiṇca vācaṃ bhāsati”ti -

Evaṃ pāḷiyaṃ sattapadavītiḥārupari tṭhitassa viya sabbādisānulokanassa kathitattā
vuttaṃ, na panaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ sattapadavītiḥārato pageva disāvilokanassa
katattā. Mahāsatto hi manussānaṃ hatthato muccitvā puratthimaṃ disaṃ olokesi,
anekāni cakkavāḷasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṃ. Tattha devamanussā
gandhamālādīhi pūjayamānā, “mahāpurisa, idha tumhehi sadisopi natthi, kuto
uttaritaro”ti āhaṃsu. Evaṃ catasso disā, catasso anudisā, heṭṭhā, uparīti dasapi disā
anuviloketvā attano sadisaṃ adisvā “ayaṃ uttaradisā”ti sattapadavītiḥārena
agamāsīti veditabbā. Olokesinti mama puññānubhāvena lokavivaraṇapāṭiḥāriye jāte
paññāyamānaṃ dasasahassilokadhātuṃ maṃsacakkhunāva olokesinti attho.

Mahāpurisoti jātigottakulappadesādivasena mahantapuriso. Aggoti guṇehi
sabbappadhāno. Jeṭṭhoti guṇavaseneva sabbesaṃ vuddhatamo, guṇehi
mahallakatamoti vuttaṃ hoti. Seṭṭhoti guṇavaseneva sabbesaṃ pasatthataṃ.
Atthato pana pacchimāni dve purimasseva vevacanānīti veditabbā. Tayāti nissakke
karaṇavacanaṃ. Uttaritaroti adhikataro. Patimānesīti pūjesi. Āsabhinti uttamaṃ.
Mayhaṃ abhivādanādiraho puggaloti mayhaṃ abhivādanādikiriyāya araho
anucchaviko puggalo. Niccasāpekkhatāya panettha samāso daṭṭhabbo. Tathāgatāti
tathāgatato, tathāgatassa santikāti vuttaṃ hoti. Evarūpanti abhivādanādisabhāvaṃ.
Paripākasithilabandhananti paripākena sithilabandhanaṃ.

Taṃ vacananti “nāhaṃ taṃ brāhmaṇā”tiādivacanaṃ. “Nāhaṃ arasarūpo, mādisā vā
arasarūpā”ti vutte brāhmaṇo thaddho bhavēyya. Tena vuttaṃ
“cittamudubhāvajanattha”nti.

Katamo pana soti pariyāyāpekkho pulliṅganiddeso, katamo so pariyāyoti attho?
Jātivasenāti khattiyādi jātivaseṇa. Upapattivasenāti devesu upapattivasena.
Seṭṭhasammatānampīti api-saddena pageva aseṭṭhasammatānanti dasseti.
Abhinandantānanti sappītikataṇhāvasena pamodamānānaṃ. Rajjantānanti
balavarāgavasena rajjantānaṃ. Rūpaparibhogena
uppannataṇhāsampayuttasomanassavedanā rūpato nibbattitvā hadayatappanato
ambarasādayo viya rūparasāti vuccanti. Āviñcantīti ākaḍḍhanti.
Vatthārammaṇādisāmaggiyanti vatthuārammaṇādikāraṇasāmaggiyaṃ.
Anukkipantoti attukkaṃsanavasena kathite brāhmaṇassa asappāyabhāvato
attānaṃ anukkipanto anukkaṃsento.

Etasmiṃ panatthe karaṇe sāmivacananti “jahitā”ti etasmiṃ atthe tathāgatassāti
karaṇe sāmivacanaṃ, tathāgatena jahitāti attho. Mūlanti bhavamūlaṃ.
“Tālavatthukatā”ti vattabbe “oṭṭhamukho”tiādīsu viya majjhepadalopaṃ katvā a-

kārañca dīghaṃ katvā “tālāvatthukatā”ti vuttanti āha “tālāvatthu viya nesaṃ vatthu katanti tālāvatthukatā”ti. Tattha tālassa vatthu tālāvatthu. Yathā ārāmassa vatthubhūtapubbo padeso ārāmassa abhāve “ārāmavatthū”ti vuccati, evaṃ tālassa patiṭṭhitokāso samūlaṃ uddharite tāle padesamatte ṭhite tālassa vatthubhūtapubbattā “tālāvatthū”ti vuccati. Nesanti rūparasādīnaṃ. Kathaṃ pana tālāvatthu viya nesaṃ vatthu katanti āha “yathā hī”tiādi. Rūpādiparibhogena uppannataṇhāyuttasomanassavedanāsaṅkhātārūparasādīnaṃ cittasantānassa adhiṭṭhānabhāvato vuttaṃ “tesaṃ pubbe uppannapubbabhāvena vatthumatte cittasantāne kate”ti. Tattha pubbeti pure, sarāgakāleti vuttaṃ hoti. Tālāvatthukatāti vuccantīti tālāvatthu viya attano vatthussa katattā rūparasādayo “tālāvatthukatā”ti vuccanti. Etena pahīnakilesānaṃ puna uppattiyā abhāvo dassito.

Aviruḷhidhammattāti aviruḷhisabhāvatāya. Matthakacchinno tālo pattaphalādīnaṃ avatthubhūto tālāvatthūti āha “matthakacchinnatālo viya katā”ti. Etena “tālāvatthu viya katāti tālāvatthukatā”ti ayaṃ viggaho dassito. Ettha pana “avatthubhūto tālo viya katāti avatthutālakatā”ti vattabbe visesanassa paranipātaṃ katvā “tālāvatthukatā”ti vuttanti daṭṭhabbaṃ. Iminā panatthena idaṃ dasseti - rūparasādivacanena vipākadhammadhammā hutvā pubbe uppannakusalākusalā dhammā gahitā, te uppannāpi matthakasadisānaṃ taṇhāvijjānaṃ maggasatthena chinnattā āyaṭiṃ tālapattasadiṣe vipākakkhandhe nibbattetuṃ asamattā jātā, tasmā tālāvatthu viya katāti tālāvatthukatā rūparasādayoti. Imasmiṃ atthe “abhinandantāna”nti iminā padena kusalasomanassampi saṅgahitanti vadanti. Anabhāvaṃ katāti ettha anu-saddo pacchāsaddena samānatthoti āha “yathā nesaṃ pacchābhāvo na hotī”tiādi.

Yañca kho tvaṃ sandhāya vadesi, so pariyāyo na hotīti yaṃ vandanādisāmaggirasābhāvasaṅkhātāṃ kāraṇaṃ arasarūpatāya vadesi, taṃ kāraṇaṃ na hoti, na vijjatīti attho. Nanu cāyaṃ brāhmaṇo yaṃ vandanādisāmaggirasābhāvasaṅkhātāpariyāyaṃ sandhāya “arasarūpo bhavaṃ gotamo”ti āha, “so pariyāyo natthī”ti vutte vandanādīni bhagavā karotīti āpajjatīti imaṃ anīṭṭhappasaṅgaṃ dassento āha “nanu cā”tiādi.

Sabbapariyāyesūti sabbavāresu. Sandhāyabhāsitamattanti yaṃ sandhāya brāhmaṇo “nibbhogo bhavaṃ gotamo”tiādimāha. Bhagavā ca yaṃ sandhāya nibbhogatādīṃ attani anujānāti, taṃ sandhāyabhāsitamattaṃ. Chandarāgaparibhogoti chandarāgavasena paribhogo. Aparāṃ pariyāyanti aññaṃ kāraṇaṃ.

Kulasamudācārakammanti kulācārasaṅkhātāṃ kammaṃ, kulacārittanti attho. Akiriyanti akaraṇabhāvaṃ. “Anekavihitānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammāna”nti sāmāññavacanepi pārisesaññāyato vuttāvasesā akusaladhammā gahetabbāti āha “ṭhapetvā te dhamme”tiādi, te yathāvuttakāyaduccaritādi ke akusaladhamme ṭhapetvāti attho. Anekavihitāti anekappakārā.

Ayaṃ lokatantīti ayaṃ vuḍḍhānaṃ abhivādanādikiriyalakkhaṇā lokappaveṇī. Anāgāmibrahmānaṃ alaṅkāradīsu anāgāmibhikkhūnañca cīvarādīsu nikantivasena rāgupatti hotīti anāgāmimaggena pañcakāmaguṇikarāgasseva pahānaṃ veditabbanti āha “pañcakāmaguṇikarāgassā”ti. Rūpādīsu pañcasu kāmāguṇesu vatthukāmakotṭhāsesu uppajjamāno rāgo “pañcakāmaguṇikarāgo”ti veditabbo. Kotṭhāsavacano hettha guṇa-saddo “vayoguṇā anupubbaṃ jahantī”tiādīsu viya.

Akusalacittadvayasampayuttassāti domanassasahagatacittadvayasampayuttassa. Mohassa sabbākusalasādhāraṇattā āha “sabbākusalasambhavassā”ti. Avasesānanti sakkāyadiṭṭhiādīnaṃ.

Jigucchati maññeti ahamabhijāto rūpavā paññavā kathaṃ nāma aññesaṃ abhivādanādiṃ kareyyanti jigucchati viya, jigucchatīti vā sallakkhemi. Akusaladhamme jigucchamāno tesam samaṅgibhāvampi jigucchatīti vuttaṃ “akusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā jigucchatī”ti. Samāpattīti etasseva vevacanaṃ samāpajjanā samaṅgibhāvoti. Maṇḍanaajātikoti maṇḍanakasabhāvo, maṇḍanakasīlota attho. Jegucchitanti jigucchanasīlataṃ.

Lokajetṭhakakammanti lokajetṭhakānaṃ kattabbakammaṃ, loka vā seṭṭhasammataṃ kammaṃ. Tatrāti tesu dvīsupi atthavikappesu. Padābhihito attho padattho, byañjanatthoti vuttaṃ hoti. Vinayaṃ vā arahatīti ettha vinayanaṃ vinayo, niggaṇhananti attho. Tenāha “niggahaṃ arahatīti vuttaṃ hoti”ti. Nanu ca paṭhamam vuttesu dvīsupi atthavikappesu sakatthe arahatthe ca taddhitapaccayo saddalakkhaṇato dissati, na pana “vinayāya dhammaṃ desetī”ti imasmiṃ atthe. Tasmā kathamettha taddhitapaccayoti āha “vicitrā hi taddhitavutti”ti. Vicitratā cettha lokappamāṇato veditabbā. Tathā hi yasmiṃ yasmiṃ atthe taddhitappayogo lokassa, tattha tattha taddhitavutti lokato siddhāti vicitrā taddhitavutti, tasmā yathā “mā saddamakāsī”ti vadanto “māsaddiko”ti vuccati, evaṃ vinayāya dhammaṃ desetīti venayikoti vuccatīti adhippāyo.

Kapaṇapurisoti guṇavirahitatāya dīnamanusso. Byañjanāni avicāretvāti tissadattādisaddesu viya “imasmiṃ atthe ayaṃ nāma paccayo”ti evaṃ byañjanavicāraṃ akatvā, anipphannapāṭipadikavasena vuttaṃ hoti.

“Devalokagabbhasampattiyā”ti vatvāpi ṭhapetvā bhummadeve sesadevesu gabbhaggahaṇassa abhāvato paṭisandhiyevettha gabbhasampattīti veditabbāti vuttamevatthaṃ vivaritvā dassento āha “devalokapaṭisandhipaṭilābhāya saṃvattatī”ti. Assāti abhivādanādisāmīcikamma. Mātukucchismiṃ paṭisandhiggahaṇe dosaṃ dassentoti mātito aparisuddhabhāvaṃ dassento, akkositukāmassa dāsiyā puttoti dāsikucchimhi nibbattabhāve dosaṃ dassetvā akkosanaṃ viya bhagavato mātukucchismiṃ paṭisandhiggahaṇe dosaṃ dassetvā akkosantopi evamāhāti adhippāyo. Gabbhatoti devalokappaṭisandhito. Tenevāha “abhabbo devalokūpapattiṃ pāpuṇitunti adhippāyo”ti. “Hīno vā gabbho assāti apagabbho”ti imassa viggahassa ekena pariyāyena adhippāyaṃ dassento āha “devalokagabbhaparibāhirattā āyatim hīnagabbhapaṭilābhabhāgī”ti. Iti-saddo hetuattho. Yasmā āyatimpi hīnagabbhapaṭilābhabhāgī, tasmā hīno vā gabbho assāti apagabbhoti adhippāyo. Puna tasseeva viggahassa “kodhavasena...pe... dassento”ti heṭṭhā vuttanayassa anurūpaṃ katvā adhippāyaṃ dassento āha “hīno vāssa mātukucchismiṃ gabbhavāso ahoṣīti adhippāyo”ti. Gabbha-saddo atthi mātukucchipariyāyo “gabbhe vasati māṇavo”tiādīsu viya. Atthi mātukucchismiṃ nibbattasattapariyāyo “antamaso gabbhapātanaṃ upādāyā”tiādīsu viya. Tattha mātukucchipariyāyaṃ gahetvā atthaṃ dassento āha “anāgate gabbhaseyyā”ti. Gabbhe seyyā gabbhaseyyā. Anuttarena maggenāti aggamaggena. Kammakilesānaṃ maggena vihatattā āha “vihatakāraṇattā”ti. Itarā tissopīti aṇḍajasaṃsedajaopapātikā. Ettha ca yadipi “apagabbho”ti imassa anurūpato gabbhaseyyā eva vattabbā, pasaṅgato pana labbhamānaṃ sabbampi vattum vaṭṭatīti punabbhavābhiniabbattipi vuttāti veditabbā.

Idāni sattapariyāyassa gabbha-saddassa vasena viggahanānattaṃ dassento āha “apicā”tiādi. Imasmiṃ pana vikappe gabbhaseyyā punabbhavābhinibbattīti ubhayampi gabbhaseyyavaseneva vuttantipi vadanti. Nanu ca “āyatīṃ gabbhaseyyā pahīnā”ti vuttattā gabbhassa seyyā eva pahīnā, na pana gabbhoti āpajjatīti āha “yathā cā”tiādi. Atha “abhinibbattī”ti ettakameva avatvā punabbhavaggahaṇaṃ kimatthanti āha “abhinibbatti ca nāmā”tiādi. Apunabbhavabhūtāti khaṇe khaṇe uppajjamānānaṃ dhammānaṃ abhinibbatti.

Dhammadhātunti ettha dhamme anavasese dhāreti yāthāvato upadhāretīti dhammadhātu, dhammānaṃ yathāsabhāvato avabujjhanasabhāvo, sabbaññutaññāṇassettaṃ adhivacanaṃ. Paṭivijjhitvāti sacchikatvā, paṭilabhitvāti attho, paṭilābhahetūti vuttaṃ hoti. Desanāvilāsappatto hotīti rucivasena parivattetvā dassetuṃ samatthataṃ desanāvilāso, taṃ patto adhigatoti attho. Karuṇāvipphāranti sabbasattesu mahākaruṇāya pharaṇaṃ. Tādilakkhaṇameva puna upamāya vibhāvetvā dassento āha “pathavīsamacittata”nti. Yathā pathavī suciasucinikkhepacchedanabhedanādīsu na vikampati, anurodhavirodhaṃ na pāpuṇāti, evaṃ itṭhāniṭṭhesu lābhālābhādīsu anurodhavirodhappahānato avikampitacittatāya pathavīsamacittatanti attho. Akuppadhammatanti ettha akuppadhammo nāma phalasamāpattīti keci vadanti. “Paresu pana akkosantesupi attano pathavīsamacittatāya akuppanasabhāvatanti evamettha attho gahetabbo”ti amhākaṃ khanti. Jarāya anusaṭanti jarāya paliveṭhitaṃ. Brāhmaṇassa vuddhatāya āsannavuttimaraṇanti sambhāvanavasena “ajja maritvā”tiādi vuttaṃ. “Mahantena kho pana ussāhenā”ti sādhu kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hotī”ti evaṃ sañjātamahussāhena. Appaṭisamaṃ purejātabhāvanti anaññasādhāraṇaṃ purejātabhāvaṃ. Natthi etassa paṭisamoti appaṭisamo, purejātabhāvo.

Pakkhe vidhunantāti patte cālentā. Nikkhamantānanti niddhāraṇe sāmivacanaṃ, nikkhantesūti attho.

So jeṭṭho iti assa vacanīyoti yo paṭhamataraṃ aṇḍakosato nikkhanto kukkuṭapotako, so jeṭṭhoti vacanīyo assa, bhaveyyāti attho. Sampāṭipādentoti saṃsudento. Tibhūmapariyāpannāpi sattā avijjākosassa anto pavitṭhā tattha tattha appahīnāya avijjāya veṭhitattāti āha “avijjākosassa anto pavitṭhesu sattesū”ti aṇḍakosanti bījakapālaṃ. Lokasannivāseti lokoyeva saṅgama samāgama nivāsanaṭṭhena lokasannivāso, sattanikāyo. Sammāsambodhinti ettha sammāti aviparītattho, saṃ-saddo sāmanti imamatthaṃ dīpeti. Tasmā sammā aviparītenākārena sayameva cattāri saccāni bujjhati paṭivijjhatīti sammāsambodhīti maggo vuccati. Tenāha “sammā sāmāñca bodhi”nti, sammā sayameva ca bujjhanakanti attho. Sammāti vā pasatthavacano, saṃ-saddo sundaravacanoti āha “atha vā pasatthaṃ sundarañca bodhi”nti.

Asabbaguṇadāyakattāti sabbaguṇānaṃ adāyakattā. Sabbaguṇe na dadātīti hi asabbaguṇadāyako, asamatthasamāsoyaṃ gamakattā yathā “asūriyapassāni mukhāni”ti. Tisso vijjāti upanissayavato saheva arahattaphalena tisso vijjā deti. Nanu cettha tīsu vijjāsu āsavakkhayañāṇassa maggapariyāpannattā kathametaṃ yujjati “maggo tisso vijjā deti”ti? Nāyaṃ doso. Satipi āsavakkhayañāṇassa maggapariyāpannabhāve aṭṭhaṅgike magge sati maggañāṇena saddhiṃ tisso vijjā paripuṇṇā hontīti “maggo tisso vijjā deti”ti vuccati. Cha abhiññāti etthāpi eseṇa nayo. Sāvakaṇāmiñāṇanti aggasāvaṇṇaṃ paṭilabhitabbameva lokiyalokuttarañāṇaṃ. Paccekabodhiñāṇanti etthāpi imināva nayena attho veditabbo. Abbhaññāsinti jāniṃ.

Jānanañca na anussavādivasenāti āha “paṭivijjhi”nti, paccakkhamakāsinti attho. Paṭivedhopi na dūre t̥hitassa lakkhaṇappaṭivedho viyāti āha “pattomhī”ti, pāpuṇinti attho. Pāpuṇanañca na sayamaṇ gantvāti āha “adhigatomhī”ti, santāne uppādanavasena paṭilabhinti attho.

Opammasampaṭipādananti opammatthassa upameyyena sammadeva paṭipādanamaṇ. Atthenāti upameyyatthena. Yathā kukkuṭiyā aṇḍesu tividhakiriyākaraṇamaṇ kukkuṭacchāpakānaṇ aṇḍakosato nikkhamanassa mūlakāraṇamaṇ, evamaṇ bodhisattabhūtaṇ bhagavato tividhānupassanākaraṇamaṇ avijjaṇḍakosato nikkhamanassa mūlakāraṇanti āha “yathā hi tassā kukkuṭiyā...pe... tividhānupassanākaraṇa”nti. “Santāne”ti vuttattā aṇḍasadisatā santānassa, bahi nikkhantakukkuṭacchāpakasadisatā buddhaguṇānaṇ, buddhaguṇāti ca atthato buddhoyeva “tathāgatassa kho etaṇ, vāseṭṭha, adhivacanaṇ dhammakāyo itipī”ti vacanato. Avijjaṇḍakosassa tanubhāvoti balavavipassanāvasena avijjaṇḍakosassa tanubhāvo, paṭicchādanasāmaññaṇ ca avijjāya aṇḍakosasadisatā. Mudubhūtaṇ kharabhāvāpatti hotīti tannivattanatthamaṇ “thaddhakharabhāvo”ti vuttamaṇ. Tikkhakharavippasannasūrabhāvoti ettha pariggayhamānesu saṅkhāresu vipassanāññaṇassa samādhindriyavasena sukhānuppaveso tikkhatā, anupavisitvāpi satindriyavasena anatikkamanato akuṇṭhatā kharabhāvo. Tikkhopi hi ekacco saro lakkhamaṇ patvā kuṇṭho hoti, na tathā idamaṇ. Satipi kharabhāve sukhumappavattivasena kilesasamudācārasaṅkhobharahitatāya saddhindriyavasena pasannabhāvo, satipi pasannabhāve antarā anosakkivā kilesapaccatthikānaṇ suṭṭhu abhibhavanato vīriyindriyavasena sūrabhāvo veditabbo. Evamimehi pakārehi saṅkhārupekkhāññaṇameva gahitanti daṭṭhabbamaṇ. Vipassanāññaṇassa pariṇāmakāloti vipassanāya vuṭṭhānagāminibhāvāpatti. Tadā ca sā maggaññaṇagabbhamaṇ dhārentī viya hotīti āha “gabbhaggahaṇakālo”ti. Gabbhamaṇ gaṇhāpetvāti saṅkhārupekkhāya anantamaṇ sikhāppattaanulomavipassanāvasena maggavijjāyanatthamaṇ gabbhamaṇ gaṇhāpetvā. Abhiññāpakketi lokiyābhiññāpakke. Lokuttarābhiññā hi avijjaṇḍakosamaṇ padālita. Potthakesu pana katthaci “chābhiññāpakke”ti likhanti, so apāṭhoti veditabbo.

Jeṭṭho seṭṭhoti vuddhatamattā jeṭṭho, sabbaguṇehi uttamattā pasatthatamoti seṭṭho.

Idāni “āraddhamaṇ kho pana me, brāhmaṇa, vīriya”ntiādikāya desanāya anusandhiṇ dassento āha “evamaṇ bhagavā”tiādi. Tattha pubbabhāgato pabhutīti bhāvanāya pubbabhāgiyavīriyārambhādito paṭṭhāya. Muṭṭhassatināti vinaṭṭhassatinā, sativirahitenāti attho. Sāraddhakāyenāti sadarathakāyena. Bodhimaṇḍeti bodhisāṅkhātassa ññaṇassa maṇḍabhāvappatte t̥hāne. Bodhīti hi pañña vuccati. Sā ettha maṇḍā pasannā jātāti so padeso “bodhimaṇḍo”ti paññaṇato. Paggahitanti ārambhamaṇ sithilamaṇ akatvā daḥaparakkamasāṅkhātussahanabhāvena gahitamaṇ. Tenāha “asithilappavattita”nti. Asallīnanti asaṅkucitamaṇ kosajjivasena saṅkocamaṇ anāpanamaṇ. Upaṭṭhitāti ogāhanasaṅkhātena apilāpanabhāvena ārammaṇamaṇ upagantvā t̥hitā. Tenāha “ārammaṇābhimukhībhāvenā”ti. Sammosassa viddhamāsanavasena pavattiyā na sammūṭṭhāti asammūṭṭhā. Kiñcāpi cittappassaddhivasena cittameva passaddhamaṇ, kāyappassaddhivaseneva ca kāyo passaddho hoti, tathāpi yasmā kāyappassaddhi uppajjamānā cittappassaddhiyā saheva uppajjati, na vinā, tasmā vuttamaṇ “kāyacittappassaddhivasenā”ti. Kāyappassaddhiyā ubhayesampi kāyānaṇ passambhanāvahattā vuttamaṇ “rūpakāyopi passaddhoyeva hotī”ti.

sesāsādhāraṇachañṇāṇadasabalañṇāaāveṇikabuddhadhammādīnampi
anañṇasādhāraṇānaṃ buddhaguṇānaṃ ijjhanato vuttaṃ “āsavakkhayena
sakalalokiyalokuttaraguṇa”nti. Tenāha “sabbepi sabbañṇuguṇe pakāsetvā”ti.

Pītivipphāraparipuṇṇagattacittoti pītipharaṇena paripuṇṇakāyacitto. Añṇāṇanti
añṇāṇassāti attho. Dhi-saddayogato hi sāmīatthe etaṃ upayogavacanāṃ.
Sesamettha suviñṇeyyameva.

Verañjasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sīhasuttavaṇṇanā

12. Dutiye santhāgāraṃ nāma ekā mahāsālāva. Uyyogakālādīsu hi rājāno tattha
ṭhatvā “ettakā purato gacchantu, ettakā pacchā”tiādinā tattha nisīditvā santham
karonti, mariyādaṃ bandhanti, tasmā taṃ ṭhānaṃ “santhāgāra”nti vuccati.
Uyyogaṭṭhānato ca āgantvā yāva gehe gomayaparibhaṇḍādivasena paṭijaggaṇaṃ
karonti, tāva ekaṃ dve divase te rājāno tattha santhambhantītipi santhāgāraṃ.
Tesaṃ rājūnaṃ saha atthānusāsanaṃ agārantipi santhāgāraṃ. Gaṇarājāno hi te,
tasmā uppannaṃ kiccaṃ ekassa vasena na sijjhati, sabbesaṃ chando laddhuṃ
vaṭṭati, tasmā sabbe tattha sannipatitvā anusāsanti. Tena vuttaṃ “saha
atthānusāsanaṃ agāra”nti. Yasmā vā tattha sannipatitvā “imasmim kāle kasituṃ
vaṭṭati, imasmim kāle vapitu”ntiādinā nayena gharāvāsakiccāni sammantayanti,
tasmā chiddāvachiddaṃ gharāvāsaṃ santharantītipi santhāgāraṃ.

Puttadāradhanādiupakaraṇapariccāgo pāramiyo. Attano aṅgapariccāgo upapāramiyo.
Attanova jīvitapariccāgo paramatthapāramiyo. Ñātīnaṃ atthacariyā ñātattacariyā.
Lokassa atthacariyā lokatthacariyā. Kammassakatañṇavasena
anavajjakammāyatanasippāyatanavijjāṭṭhānaparicayavasena
khandhāyatanādīparicayavasena lakkhaṇattayatīraṇavasena ca ñāṇacāro
buddhacariyā. Aṅganayanadhanarajjaputtadāraparijāgavasena pañca mahāpariccāge
pariccajantena. Satipi mahāpariccāgānaṃ dānapāramibhāve
pariccāgavisesasabhāvadassanattathāñceva sudukkarabhāvadassanattathāñca
pañcamahāpariccāgānaṃ visuṃ gahaṇaṃ, tatoyeva ca aṅgapariccāgato visuṃ
nayanapariccāgaggahaṇaṃ. Pariccāgabhāvasāmañṇepi dhanarajjapariccāgato
puttadārapariccāgaggahaṇaṃ visuṃ kataṃ. Pabbajjāva saṅkhepo.

Sattasu anupassanāsūti aniccānupassanā, dukkhānupassanā, anattānupassanā,
nibbidānupassanā, virāgānupassanā, nirodhānupassanā, paṭinissaggānupassanāti
imāsu sattasu anupassanāsu.

Anuviccakāraṇti aveccakaraṇaṃ. Dvīhi kāraṇehi aniyyānikasāsane ṭhitā attano
sāvakattaṃ upagate paggaṇhanti, tāni dassetuṃ “kasmā”tiādi vuttaṃ.

Anupubbim kathanti anupubbaṃ kathetabbakathaṃ. Kā pana sāti? Dānādīkathā.
Tattha dānakathā tāva pacurajanesupi pavattiyā sabbasattasādhāraṇattā sukarattā
sīle patiṭṭhānassa upāyabhāvato ca ādito kathitā. Pariccāgasīlo hi puggalo
pariggahavatthūsu nissaṅgabhāvato sukheveva sīlāni samādiyati, tattha ca
suppatiṭṭhito hoti. Sīlena dāyakappaṭiggāhakavisuddhito parānuggahaṃ vatvā
parapīlānivattivacanato kiriyādhammaṃ vatvā akiriyādhammavacanato,
bhogasampattihetuṃ vatvā bhavasampattihetuvacanato ca dānakathānantaraṃ
sīlakathā kathitā. “Taṇca sīlaṃ vaṭṭanissitaṃ, ayaṃ bhavasampatti tassa phala”nti

dassanattam. “Imehi ca dānasīlamayehi paṇītapapaṇītataraḍibhedabhinnehi puñṇakiriya vatthūhi etā cātumahārājikādisu paṇītapapaṇītataraḍibhedabhinne aparimeyyā dibbabhogasampattiyo laddhabbā”ti dassanattam tadanantaram saggakkathā. “Svāyam saggo rāgādīhi upakkiliṭṭho, sabbathānupakkiliṭṭho ariyamaggo”ti dassanattam saggānantaram maggo, maggañca kathentena tadadhigamūpāyasandassanattam saggapariyāpannāpi pageva itare sabbepi kāmā nāma bahvādīnavā aniccā addhuvā vipariṇāmadhammāti kāmānam ādīnavo. “Hīnā gammā pothujjanikā anariyā anattasamhitā”ti tesam okāro lāmakabhāvo. Sabbepi bhavā kilesānam vatthubhūtāti tattha samkilesa. Sabbaso samkilesavippamuttam nibbānanti nekkhamme ānisaṃso ca kathetabboti ayamatto maggantīti ettha itisaddena ādi-atthena dīpitoti veditabbam.

Sukhānam nidānanti diṭṭhadhammikānam samparāyikānam nibbānupasaṃhitānañcāti sabbesampi sukhānam kāraṇam. Yañhi kiñci loke bhogasukham nāma, tam sabbam dānādhiṇanti pākāṭoyamatto. Yam pana jhānavipassanāmaggaṃ phalanibbānappaṭisaṃyuttam sukham, tassapi dānam upanissaya paccayo hotiyeva. Sampattīnam mūlanti yā imā loke padesarajjasirissariyasattaratana samujjalacakkavattisampadāti evaṃ pabhedā mānusikā sampattiyo, yā ca cātumahārājikādigatā dibbasampattiyo, yā vā panaññāpi sampattiyo, tāsam sabbāsam idaṃ mūlakāraṇam. Bhogānanti bhuñjitabbaṭṭhena “bhogo”ti laddhanāmānam piyamanāpiyarūpādīnam tannissayānam vā upabhogasukhānam patiṭṭhā niccalādhīṭṭhānatāya. Visamagatassāti byasanappattassa. Tānanti rakkhā, tato paripālanato. Leṇanti byasanehi paripāṭiyamānassa oḷīyanappadeso. Gatīti gantabbaṭṭhānam. Parāyaṇanti paṭisaraṇam. Avassayoti vinipatitum adento nissayo. Ārammaṇanti olubbhārammaṇam.

Ratanamayasihāsanasadisanti sabbaratanamayasaṭṭaṅgamahāsīhāsanasadisaṃ. Evaṃ hissa mahaggham hutvā sabbaso vinipatitum appadānaṭṭho dīpito hoti. Mahāpathavīsadisam gatagataṭṭhāne patiṭṭhānassa labhāpanato. Yathā dubbalassa purisassa ālambanarajju uttiṭṭhato tiṭṭhato ca upatthambho, evaṃ dānam sattānam sampattibhave upapattiyā ṭṭhiyā ca paccayoti āha “ālambanaṭṭhena ālambanarajjusadisa”nti. Dukkhanittharaṇaṭṭhenāti duggatidukkhaṭṭhānanittharaṇaṭṭhena. Samassāsaṇaṭṭhenāti lobhamacchariyā dipaṭisattupaddavato samassāsaṇaṭṭhena. Bhayaparittāṇaṭṭhenāti dāliddiyabhayaṇato paripālanatṭhena. Maccheramalādīhīti maccheralobhadosamadaissāmicchādiṭṭhivicikicchādicittamalehi. Anupalittatṭhenāti anupakkiliṭṭhatāya. Tesanti maccheramalādīnam. Tesam eva durāsadaṭṭhena. Asantāsaṇaṭṭhenāti santāsaṇaṭṭhena. Yo hi dāyako dānapati, so sampatipi na kutoci santasati, pageva āyatim. Balavantaṭṭhenāti mahābalavatāya. Dāyako hi dānapati sampati pakkaḥ balena balavā hoti, āyatim pana kāyabalādīhi. Abhimaṅgalasammataṭṭhenāti “vaḍḍhikāraṇa”nti abhisammatabhāvena. Vipattibhavato sampattibhavūpanayanaṃ khemantabhūmisampāpanaṃ.

Idāni mahābodhicariyabhāvenapi dānaguṇam dassetum “dānam nāmeta”ntiādi vuttam. Tattha attānam niyyātentenāti etena “dānaphalam sammadeva passantā mahāpurisā attano jīvitampi pariccajanti, tasmā ko nāma viññujātiko bāhire vatthusmiṃ pageva saṅgam kareyyā”ti ovādam deti. Idāni yā lokiyā lokuttarā ca ukkaṃsagatā sampattiyo, tā sabbā dānatoyeva pavattantīti dassento

“dānañhī”tiādimāha. Tattha sakkamārabrahmasampattiyo attahitāya eva, cakkavattisampatti pana attahitāya parahitāya cāti dassetuṃ sā tāsam parato cakkavattisampatti vuttā. Etā lokiyā, imā pana lokuttarāti dassetuṃ “sāvakaṇāpāramiñña”ntiādi vuttaṃ. Tāsupi ukkaṭṭhukkaṭṭhatarukkaṭṭhatamataṃ dassetuṃ kamena ñāṇattayaṃ vuttaṃ. Tesam pana dānassa paccayabhāvo heṭṭhā vuttoyeva. Eteneva tassa brahmasampattiyāpi paccayabhāvo dīpitoti veditabbo.

Dānañca nāma dakkhiṇeyyesu hitajjhāsayena pūjanajjhāsayena vā attano santakassa paresam pariccajanaṃ, tasmā dāyako purisapuggalo pare hanti, paresam vā santakaṃ haratīti aṭṭhānametanti āha “dānaṃ dento sīlaṃ samādātuṃ sakkotī”ti. Sīlālaṅkārasadisō alaṅkāro natthi sobhāvisesāvahattā sīlassa. Sīlapupphasadisam pupphaṃ natthīti etthāpi eseṇa nayo. Sīlagandhasadisō gandho natthīti ettha “candanaṃ tagaraṃ vāpī”tiādikā gāthā - “gandho isīnaṃ ciradikkhitānaṃ, kāyā cuto gacchati mālutenā”tiādikā jātakagāthāyo ca āharitvā vattabbā. Sīlañhi sattānaṃ ābharaṇaṇceva alaṅkāro ca gandhavilepanaṇca parassa dassanīyabhāvāvahaṇca. Tenāha “sīlālaṅkārena hī”tiādi.

Ayaṃ saggo labbhatīti idaṃ majjhimehi āradhamaṃ sīlaṃ sandhāyāha. Tenevāha sakko devarājā -

“Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati;
Majjhimena ca devattaṃ, uttamaṇa visujjhatī”ti.

Iṭṭhoti sukho. Kantoti kamanīyo. Manāpoti manavaḍḍhanako. Taṃ pana tassa iṭṭhādibhāvaṃ dassetuṃ “nīccamettha kīlā”tiādi vuttaṃ.

Dosoti aniccatādinā appassādādinā ca dūsitabhāvo, yato te viññūnaṃ cittaṃ nārādhenti. Atha vā ādināṃ vāti pavattatīti ādinavo, paramakapaṇatā. Tathā ca kāmā yathātathaṃ paccavekkhantānaṃ paccupatīṭṭhanti. Lāmakabhāvoti aseṭṭhehi sevitabbo, seṭṭhehi na sevitabbo nihīnabhāvo. Saṃkilissananti vibādhakatā upatāpakatā ca.

Nekkhamme ānisaṃsanti ettha “yattakā kāmesu ādinavā, tappaṭipakkhato tattakā nekkhamme ānisaṃsā. Apica nekkhammaṃ nāmetaṃ asambādhaṃ asaṃkiliṭṭhaṃ, nikkhantaṃ kāmehi, nikkhantaṃ kāmasaññāya, nikkhantaṃ kāmavitakkehi, nikkhantaṃ kāmāpariḷāhehi, nikkhantaṃ byāpādasaññāyā”tiādinā nayena nekkhamme ānisaṃse pakāsesi. Pabbajjāyaṃ jhānādīsu ca guṇe vibhāvesi vaṇṇesi. Kallacittanti kammaniyacittaṃ heṭṭhā pavattitadesanāya assaddhiyādīnaṃ cittadosānaṃ vigatattā upari desanāya bhājanabhāvūpagameṇa kammakkhamacittaṃ. Aṭṭhakathāyaṃ pana yasmaṃ assaddhiyādayo cittassa rogaḥhūtā, tadā te vigatā, tasmā āha “arogacitta”nti. Diṭṭhimānādikilesavigameṇa muducittaṃ. Kāmacchandādivigameṇa vinīvaraṇacittaṃ. Sammāpaṭipattiyaṃ uḷārapītipāmojjayogena udaggacittaṃ. Tattha saddhāsampattiyā pasannacittaṃ. Yadā bhagavā aññāsīti sambandho. Atha vā kallacittanti kāmacchandavigameṇa arogacittaṃ. Muducittanti byāpādivigameṇa mettāvasena akaṭṭhinacittaṃ. Vinīvaraṇacittanti uddhaccakukkuccavigameṇa avikkhepato tena apihitacittaṃ. Udaggacittanti thinamiddhavigameṇa sampaggahitavasena alīnacittaṃ. Pasannacittanti vicikicchavigameṇa sammāpaṭipattiyaṃ adhimuttacittanti evamettha sesapadānaṃ attho veditabbo.

Seyyathāpītiādīnā upamāvasena sīhassa kilesappahānaṃ ariyamagguppādanañca dasseti. Apagatakalakanti vigatakalakaṃ. Sammadevāti suṭṭhudeva. Rajananti nīlapītalohitādiraṅgajātaṃ. Paṭiggaṇheyyāti gaṇheyya, pabhassaraṃ bhaveyya. Tasmimyeva āsaneti tassamyeva nisajjāyaṃ. Etenassa lahuvipassakatā tikkhapaññatā sukhappaṭipadakhippābhiññatā ca dassitā hoti. Virajanti apāyagamanīyarāgarajādīnaṃ vigamena virajaṃ. Anavasesadiṭṭhivicikicchāmalāpagamena vītamalaṃ. Paṭhamamaggavajjhakilesarajābhāvena vā virajaṃ. Pañcavidhadussīyamalavigamena vītamalaṃ. Tassa uppattiākāradassanatthanti kasmā vuttaṃ? Nanu maggaññaṃ asaṅkhatadhammārammaṇanti codanaṃ sandhāyāha “tañhī”tiādi. Tattha paṭivijjhantanti asammohappaṭivedhavasena paṭivijjhantaṃ. Tenāha “kiccavasena”ti. Tatridaṃ upamāsaṃsandanaṃ - vatthaṃ viya cittaṃ, vatthassa āgantukamalehi kiliṭṭhabhāvo viya cittassa rāgādimalēhi saṃkiliṭṭhabhāvo, dhovanasilātaṃ viya anupubbīkathā, udakaṃ viya saddhā, udakena temetvā ūsagomayachārikakhārehi kālāke sammadditvā vatthassa dhovanappayogo viya saddhāsinehena temetvā temetvā satisamādhapaññāhi dose sithile katvā sutādividhinā cittassa sodhane vīriyārambho. Tena payogena vatthe kālākāpagamo viya vīriyārambhena kilesavikkhambhanaṃ, raṅgajātaṃ viya ariyamaggo, tena suddhavatthassa pabhassarabhāvo viya vikkhambhitakilesassa cittassa maggena pariyodapananti.

“Diṭṭhadhammo”ti vatvā dassanaṃ nāma ñāṇadassanato aññampi atthīti tannivattanatthaṃ “pattadhammo”ti vuttaṃ. Patti nāma ñāṇasampattito aññāpi vijjatīti tato visesanatthaṃ “viditadhammo”ti vuttaṃ. Sā panesā viditadhammatā dhammesu ekadesenapi hotīti nippadesato viditabhāvaṃ dassetuṃ. “Pariyogāḷhadhammo”ti vuttaṃ. Tenassa saccābhisambodhamyeva dīpeti. Maggaññaṇāhi ekābhisamayavasena pariññādikiccaṃ sādheṇtaṃ nippadesena catusaccadhammaṃ samantato ogāḷhaṃ nāma hoti. Tenāha “diṭṭho ariyasaccadhammo etenāti diṭṭhadhammo”ti. Tiṇṇā vicikicchāti sappāṭibhayakantārasadisā soḷasavatthukā aṭṭhavatthukā ca tiṇṇā nittiṇṇā vicikicchā. Vigatā kathaṃkathāti pavattiādīsu “evaṃ nu kho, na nu kho”ti evaṃ pavattikā vigatā samucchinnā kathaṃkathā. Sārajjakarānaṃ pāpadhammānaṃ pahīnattā tappaṭipakkhesu sīlādiguṇesu paṭiṭṭhitattā vesārajjam visāradabhāvaṃ veyyattiyam patto. Attanā eva paccakkhato diṭṭhattā na paraṃ pacceti, na cassa paro paccetabbo atthīti aparappaccayo.

Uddisitvā katanti attānaṃ uddisitvā māraṇavasena kataṃ nibbattaṃ maṃsaṃ. Paṭiccekammanti ettha kamma-saddo kammaśādhano atītakāliko cāti āha “attānaṃ paṭiccekata”nti. Nimittakammassetam adhivacanaṃ “paṭicca kammaṃ phusati”tiādīsu viya. Nimittakammassāti nimittabhāvena laddhabbakammasa. Karaṇavasena paṭiccekammaṃ ettha atthīti maṃsaṃ paṭiccekammaṃ yathā buddhi buddhaṃ. Taṃ etassa atthīti buddho. Sesamettha uttānameva.

Sīhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3-4. Assājānīyasuttādivaṇṇanā

13-14. Tatiye sāṭheyyānīti saṭṭhattāni. Sesapadesupi eseva nayo. Tāni panassa sāṭheyyādīni kāyacittujukatāpaṭipakkhabhūtā lobhasahagatacittuppādassa pavattiākāravisesā. Tattha yassa kismiñcideva ṭhāne ṭhātukāmassa sato yaṃ ṭhānaṃ

manussānaṃ sappaṭibhayaṃ, purato gantvā tatheva sappaṭibhayaṭṭhāneva ṭhassāmīti na hoti, vañcanādhippāyabhāvato ṭhātukāmaṭṭhāneyeva nikhātattambho viya cattāro pāde niccāletvā tiṭṭhati, ayaṃ saṭho nāma, imassa sāṭheyyassa pākaṭakaraṇaṃ. Tathā yassa kismiñciveva ṭhāne nivattitvā khandhagataṃ pātetukāmassa sato yaṃ ṭhānaṃ manussānaṃ sappaṭibhayaṃ, purato gantvā tatheva pātessāmīti na hoti, pātetukāmaṭṭhāneyeva nivattitvā pāteti, ayaṃ kūṭo nāma. Yassa kālena vāmato, kālena dakkhiṇato, kālena ujumaggeneva ca gantukāmassa sato yaṃ ṭhānaṃ manussānaṃ sappaṭibhayaṃ, purato gantvā tatheva evaṃ karissāmīti na hoti, yadicchakaṃ gantukāmaṭṭhāneyeva kālena vāmato, kālena dakkhiṇato, kālena ujumaggaṃ gacchati, tathā leṇḍaṃ vā passāvaṃ vā vissajjetukāmassa idaṃ ṭhānaṃ susammaṭṭhaṃ ākiṇṇamanussaṃ ramaṇīyaṃ. Imasmiṃ ṭhāne evarūpaṃ kātuṃ na yuttaṃ, purato gantvā paṭicchannaṭṭhāne karissāmīti na hoti, tattheva karoti, ayaṃ jimho nāma. Yassa pana kismiñci ṭhāne maggā ukkamma nivattitvā paṭimaggam ārohitukāmassa sato yaṃ ṭhānaṃ manussānaṃ sappaṭibhayaṃ, purato gantvā tattheva evaṃ karissāmīti na hoti, paṭimaggam ārohitukāmaṭṭhāneyeva maggā ukkamma nivattitvā paṭimaggam ārohati, ayaṃ vaṅko nāma. Iti imaṃ catubbidhampi kiriyaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ “yāni kho panassa tāni sāṭheyyāni...pe... āvikattā hotī”ti. Catutthe natthi vattabbaṃ.

Assājānīyasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

5-8. Malasuttādivaṇṇanā

15-18. Pañcame yā kāci pariyatti vā sippaṃ vā yasmā asajjhāyantaṃ ananuyuñjantaṃ vinassati, niraṇṭaraṃ vā na upaṭṭhāti, tasmā “asajjhāyamalā mantā”ti vuttaṃ. Yasmā pana gharāvāsaṃ vasantaṃ utthāyutthāya jiṇṇappaṭisaṅkharāṇādīni akarantaṃ gharaṃ nāma vinassati, tasmā “anuṭṭhānamalā gharā”ti vuttaṃ. Yasmā gihissa vā pabbajitassa vā kosajjavasena sarīrappajagganaṃ vā parikkhārappaṭijagganaṃ vā akarantaṃ kāyo dubbaṇṇo hoti, tasmā “malaṃ vaṇṇassa kosajja”nti vuttaṃ. Yasmā pana gāvo rakkhantaṃ pamādasena niddāyantaṃ vā kīḷantaṃ vā tā gāvo atitthapakkhandanādīhi vā vāḷamigacorādiupaddavena vā paresaṃ sālikkhattādīni otarivā khādanavasena vā vināsamāpajanti, sayampi daṇḍaṃ vā paribhāsaṃ vā pāpuṇāti, pabbajitaṃ vā pana chadvārādīni arakkhantaṃ pamādasena kilesā otarivā sāsanā cāventi, tasmā “pamādo rakkhato mala”nti vuttaṃ. So hissa vināsāvahena malaṭṭhāniyattā malaṃ.

Duccaritaṃ aticāro. Aticāriniñhi itthiṃ sāmikopi gehā nīharati, mātāpitūnaṃ santikaṃ gatampi “tvaṃ kulassa aṅgārabhūtā, akkhīhi na daṭṭhabbā”ti taṃ mātāpitaropi nīharanti, sā anāthā vicarantī mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tenassā duccharitaṃ “mala”nti vuttaṃ. Dadatoti dāyakaṃ. Yassa hi khattakasaṅkhe “imasmiṃ khetto sampanne salākabhattādīni dassāmī”ti cintetvāpi nippanne sasse maccheraṃ uppajjitvā cāgacittaṃ nivāreti, so maccheravasena cāgacitte aviruhante manussasampatti, dibbasampatti, nibbānasampattitī tisso sampattiyo na labhati. Tena vuttaṃ “maccheraṃ dadato mala”nti. Aññesupi evarūpesu eseva nayo. Pāpakā dhammāti akusalā dhammā. Te pana idhaloke paraloke ca malameva. Tatoti heṭṭhā vuttamalato. Malataranti atirekamalaṃ. Chaṭṭhādīni uttānatthāneva.

Malasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Pahārādasuttavaṇṇanā

19. Navame asurāti devā viya na suranti na kīlanti na virocantīti asurā. Surā nāma devā, tesam paṭipakkhāti vā asurā, vepacittipahārādādayo. Tesam bhavanam sinerussa hetthābhāge. Te tattha pavisantā nikkhamantā sinerupāde maṇḍapādīni nimminivā kīlantā abhiramanti. Sā tattha tesam abhirati. Ime guṇe disvāti āha “ye disvā disvā asurā mahāsamudde abhiramanti”ti.

Yasmā lokiyā jambudīpo, himavā tattha patitthitasamuddadahapabbatā tappabhavā nadiyoti etesu yaṃ yaṃ na manussagocaram, tattha sayam sammūlha aññepi sammohayanti, tasmā tattha sammohavidhamanattam “ayaṃ tāva jambudīpo”tiādi āradham. Dasasahassayojanaparimāṇo āyāmato vitthārato cāti adhippāyo. Tenāha “tatthā”tiādi. Udayena ajjhotthaṇo tadupabhogisattānam puññakkhayena. Sundaradassanam kūṭanti sudassanakūṭam, yaṃ loke “hemakūṭa”nti vuccati. Mūlagandho kālānusāriyādi. Sāragandho candanādi. Pheggugandho salalādi. Tacagandho lavaṅgādi. Papaṭikāgandho kapitthādi. Rasagandho sajjulasādi. Pattagandho tamālāhīriverādi. Pupphagandho nāgakusumādi. Phalagandho jātiphalādi. Gandhagandho sabbesam gandhānam gandho. “Sabbāni puthulato paññāsa yojanāni, āyāmato pana ubbedhato viya dviyojanasatānevā”ti vadanti.

Manoharasilātālānīti ratanamayattā manuññasopānasilātālāni. Supaṭiyattānīti tadupabhogisattānam sādharāṇakammunāva suṭṭhu paṭiyattāni susaṇṭhitāni honti. Macchakacchapādīni udakam malam karonti, tadabhāvato phalikasadisanimalodakāni. Tiriyato dīgham uggatakūṭanti “tiracchānapabbata”nti āha. Purimāni nāmagottānīti ettha nadī ninnagātīdikam gottam, gaṅgā yamunātīdikam nāmam.

Savamānāti sandamānā. Pūrattanti puṇṇabhāvo. Masāragallam “cittaphalika”ntipi vadanti. Mahatam bhūtānanti mahantānam sattānam. Timī timiṅgalā timitimiṅgalāti tisso macchajātiyo. Timiṃ gilanasamatthā timiṅgalā. Timiñca timiṅgalañca gilanasamatthā timitimiṅgalāti vadanti.

Mama sāvakāti sotāpannādi ke ariyapuggale sandhāya vadati. Na samvasatīti uposathakammādivasena samvāsam na karoti. Ukkhipatīti apaneti. Vimuttirasoti kilesehi vimuccanaraso. Sabbā hi sāsanasampatti yāvadeva anupādāya āsavehi cittassa vimuttiattā.

Ratanānīti ratijananattāthena ratanāni. Satipaṭṭhānādayo hi bhāviyamānā pubbhāgepi anappakam pītipāmojjam nibbattenti, pageva aparabhāge. Vuttañhetam -

“Yato yato sammasati, khandhānam udayabbayaṃ;
Labhatī pītipāmojjam, amataṃ tam vijānata”nti. -

Lokiyaratananibbattam pana pītipāmojjam na tassa kalabhāgampi agghati. Apica -

“Cittikatam mahaggañca, atulam dullabhadassanam;
Anomasattaparibhogam, ratananti pavuccati”.

Yadi ca cittikatādibhāvena ratanam nāma hoti, satipaṭṭhānādīnamyeva bhūtato ratanabhāvo. Bodhipakkhiyadhammānañhi so ānubhāvo, yaṃ sāvaka sāvakaṇāmiññaṃ, paccekabuddhā paccekabodhiññaṃ, sammāsambuddhā sammāsambodhiṃ adhigacchanti āsannakāraṇattā. Āsannakāraṇaṃhi

dānādiupanissayoti evaṃ ratijananatthēna cittikatādiatthēna ca ratanabhāvo bodhipakkhiyadhammānaṃ sātisayo. Tena vuttaṃ “tatrimāni ratanāni, seyyathidaṃ. Cattāro satipaṭṭhānā”tiādi.

Tattha ārammaṇe okkantitvā upaṭṭhānatthēna upaṭṭhānaṃ, satiyeva upaṭṭhānanti satipaṭṭhānaṃ. Ārammaṇassa pana kāyādivasena catubbidhattā vuttaṃ “cattāro satipaṭṭhānā”ti. Tathā hi kāyavedanācittadhammesu subhasukhaniccaattasaññānaṃ pahānato asubhadukkhāniccānattabhāvaggahaṇato ca nesaṃ kāyānupassanādibhāvo vibhatto.

Sammā padahanti etena, sayāṃ vā sammā padahati, pasatthaṃ sundaraṃ vā padahantīti sammappadhānaṃ, puggalassa vā sammadeva padhānabhāvakaraṇato sammappadhānaṃ vīriyassetāṃ adhivacanaṃ. Tampi anuppannuppannānaṃ akusalānaṃ anuppādanappahānavasena anuppannuppannānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ uppādanaṭṭhāpanavasena ca catukiccasādhakattā vuttaṃ “cattāro sammappadhānā”ti.

Ijjhatīti iddhi, samijjhati nipphajjatīti attho. Ijjhanti vā tāya sattā iddhā vuddhā ukkaṃsagatā hontīti iddhi. Iti paṭhamena atthēna iddhi eva pādoti iddhipādo, iddhikoṭṭhāsoti attho. Dutiyena atthēna iddhiyā pādo patiṭṭhā adhigamupāyoti iddhipādo. Tena hi uparūparivisesasaṅkhātāṃ iddhiṃ pajjanti pāpuṇanti. Svāyaṃ iddhipādo yasmā chandādi ke cattāro adhipatidhamme dhure jeṭṭhake katvā nibbattiyati, tasmā vuttaṃ “cattāro iddhipādā”ti.

Pañcindriyānīti saddhādīni pañca indriyāni. Tattha assaddhiyaṃ abhibhavitvā adhimokkhalakkhaṇe indaṭṭhaṃ kāretīti saddhindriyaṃ. Kosajjaṃ abhibhavitvā paggahalakkhaṇe, pamādaṃ abhibhavitvā upaṭṭhānalakkhaṇe, vikkhepaṃ abhibhavitvā avikkhepalakkhaṇe, aññāṇaṃ abhibhavitvā dassanalakkhaṇe indaṭṭhaṃ kāretīti pañcindriyaṃ.

Tāniyeva assaddhiyādīhi anabhibhavanīyato akampiyaṭṭhēna sampayuttadhammesu thirabhāvena ca balāni veditabbāni.

Satta bojjhaṅgāti bodhiyā, bodhissa vā aṅgāti bojjhaṅgā. Yā hi esā dhammasāmaggī yāya lokuttaramaggakkhaṇe uppajjamānāya līnuddhaccapatiṭṭhānāyūhanakāmasukhattakilamathānuyogaucchedasassatābhinives ādīnaṃ anekesaṃ upaddavānaṃ paṭipakkhabhūtāya satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhipekkhāsaṅkhātāya dhammasāmaggiyā ariyasāvako bujjhati, kilesaniddāya vuṭṭhahati, cattāri ariyasaccāni paṭivijjhati, nibbānameva vā sacchikarotīti “bodhī”ti vuccati. Tassā dhammasāmaggisāṅkhātāya bodhiyā aṅgātipi bojjhaṅgā jhānaṅgamaggaṅgādayo viya. Yopesa vuttappakārāya dhammasāmaggiyā bujjhatīti katvā ariyasāvako “bodhī”ti vuccati. Tassa bodhissa aṅgātipi bojjhaṅgā senaṅgarathaṅgādayo viya. Tenāhu porāṇā “bujjhanakassa puggalassa aṅgāti bojjhaṅgā”ti. “Bodhāya saṃvattantīti bojjhaṅgā”tiādīnā nāyenaṃ bojjhaṅgattho veditabbo.

Ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti taṃtaṃmaggavajjhehi kilesehi ārakattā, ariyabhāvakarattā, ariyaphalappaṭilābhakarattā ca ariyo. Sammādiṭṭhiādīni aṭṭhaṅgāni assa atthi, aṭṭha aṅgāniyeva vā aṭṭhaṅgiko. Mārento kilese gacchati nibbānatthikehi vā maggiyati, sayāṃ vā nibbānaṃ maggatīti maggoti evametesāṃ satipaṭṭhānādīnaṃ atthavibhāgo veditabbo.

Sotāpannoti maggasaṅkhātāṃ sotāṃ āpajjitvā pāpuṇitvā t̥hito, sotāpattiphalat̥ṭhoti attho. Sotāpattiphalasacchikiriyāya paṭipannoti sotāpattiphalassa attapaccakkhakaṇāya paṭipajjamāno paṭhamamaggaṭṭho, yo at̥ṭhamakotipi vuccati. Sakadāgāmīti sakideva imaṃ lokaṃ paṭisandhiggahaṇavasena āgamanasīlo dutiyaphalaṭṭho. Anāgāmīti paṭisandhiggahaṇavasena kāmalokaṃ anāgamanasīlo tatiyaphalaṭṭho. Yo pana saddhānusārī dhammānusārī ekabījīti evamādikā ariyapuggalavibhāgo, so etesaṃ yeveva pabhedoti. Sesaṃ vuttanayasadisameva.

Pahārādasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uposathasuttavaṇṇanā

20. Dasame tadahuposatheti tasmaṃ uposathadivasabhūte ahaṇi.

Uposathakaraṇatthāyāti ovādapātimokkhaṃ uddisituṃ. Uddhastāṃ aruṇanti aruṇuggamaṇaṃ. Uddisatu, bhante, bhagavā bhikkhūnaṃ pātimokkhanti therō bhagavantaṃ pātimokkhuddesaṃ yāci. Tasmaṃ kāle “na, bhikkhave, anuposathe uposatho kātabbo”ti sikkhāpadassa apaññattatā. Kasmā pana bhagavā tiyāmarattiṃ vītinaṃesi? Tato paṭṭhāya ovādapātimokkhaṃ anuddisitukāmo tassa vatthuṃ pākāṭaṃ kātuṃ. Addasāti kathaṃ addasa? Attano cetopariyaññena tassaṃ parisati bhikkhūnaṃ cittaṇi pariṇānto tassa dussīlassa cittaṃ passi. Yasmā pana citte diṭṭhe taṃsamaṅgipuggalo diṭṭho nāma hoti, tasmā “addasā kho āyasmā mahāmoggallāno taṃ puggalaṃ dussīla”ntiādi vuttaṃ. Yattheva hi anāgate sattaṃ divasesu pavattaṃ paresaṃ cittaṃ cetopariyaññalābhī jānāti, evaṃ atītepi. Majjhe bhikkhusaṅghassa nisinnanti saṅghapariyāpanno viya bhikkhusaṅghassa anto nisinnaṃ. Diṭṭhosīti ayaṃ na pakatattoti bhagavatā diṭṭho asi. Yasmā ca evaṃ diṭṭho, tasmā natthi te tava bhikkhūhi saddhiṃ ekakammādisaṃvāso. Yasmā pana so saṃvāso tava natthi, tasmā ut̥ṭhehi, āvusoti evamettha padayojanā veditabbā.

Tatiyampi kho so puggalo tuṇhī ahoṣīti anekavāraṃ vatvāpi “thero sayameva nibbinno oramissatī”ti vā, “idāni imesaṃ paṭipattiṃ jānissāmī”ti vā adhippāyena tuṇhī ahoṣi. Bāhāyaṃ gahetvāti “bhagavatā mayā ca yāthāvato diṭṭho, yāvatiyaṃ ‘ut̥ṭhehi, āvuso’ti ca vutto na vuṭṭhāti, idāni nikkadḍhanakālo, mā saṅghassa uposathantarāyo ahoṣī”ti taṃ bāhāyaṃ aggahesi, tathā gahetvā. Bahi dvārakoṭṭhakā nikkhāmetvāti dvārakoṭṭhakā dvārasālāto nikkhāmetvā. Bahiṇi pana nikkhāmitaṭṭhānadassanaṃ. Atha vā bahidvārakoṭṭhakāti bahidvārakoṭṭhakatopi nikkhāmetvā, na antodvārakoṭṭhakato eva. Ubhayatthāpi vihārato bahikatvāti attho. Sūcighaṭikaṃ datvāti aggaḷasūciṇca uparighaṭikaṇca ādahitvā, suṭṭhutamaṃ kavāṭaṃ thaketvāti attho. Yāva bāhāgahaṇāpi nāmāti iminā “aparissuddhā, ānanda, parisā”ti vacanaṃ sutvā eva hi tena pakkamitabbaṃ siyā, evaṃ apakkamitvā yāva bāhāgahaṇāpi nāma so moghapuriso āgamaṃsati, acchariyamidanti dasseti. Idaṇca garahanacchariyamevāti veditabbaṃ.

Atha bhagavā cintesi - “idāni bhikkhusaṅghe abbudo jāto, aparissuddhā puggalā uposathaṃ āgacchanti, na ca tathāgatā aparissuddhāya parisāya uposathaṃ karonti, pātimokkhaṃ uddisanti. Anuddisante ca bhikkhusaṅghassa uposatho pacchijjati. Yaṃnūnāhaṃ ito paṭṭhāya bhikkhūnaṃ yeveva pātimokkhuddesaṃ anujāneyya”nti. Evaṃ pana cintetvā bhikkhūnaṃ yeveva pātimokkhuddesaṃ anujāni. Tena vuttaṃ “atha kho bhagavā...pe... pātimokkhaṃ uddiseyyāthā”ti. Tattha na dānāhanti idāni ahaṇi uposathaṃ na karissāmi, pātimokkhaṃ na uddisissāmīti paccekaṃ na-kārena sambandho. Duvidhañhi pātimokkhaṃ - āṇāpātimokkhaṃ, ovādapātimokkhanti. Tesu

“suṇātu me, bhante”tiādikaṃ āṇāpātimokkhaṃ. Taṃ sāvakaṃ uddisanti, na buddhā, yaṃ anvaddhamāsaṃ uddisīyati. “Khantī paramaṃ...pe... sabbapāpassa akaraṇaṃ...pe... anupavādo anupaghāto...pe... etaṃ buddhāna sāsana”nti imā pana tisso gāthā ovādapātimokkhaṃ nāma. Taṃ buddhā uddisanti, na sāvaka, channampi vassānaṃ accayena uddisanti. Dīghāyukabuddhānañhi dharmānakāle ayameva pātimokkhuddeso, appāyukabuddhānaṃ pana paṭhamabodhiyaṃveva. Tato paraṃ itaro. Tañca kho bhikkhūveva uddisanti, na buddhā, tasmā amhākampi bhagavā vīsativassamattaṃ imaṃ ovādapātimokkhaṃ uddisitvā imaṃ antarāyaṃ disvā tato paraṃ na uddisi. Aṭṭhānanti akāraṇaṃ. Anavakāsoti tasseeva vevacanaṃ. Kāraṇaṃhi yathā tiṭṭhati ettha phalaṃ tadāyattavuttitāyāti “ṭhāna”nti vuccati, evaṃ “avakāso”tipi vuccati. Yanti kiriyāparāmasanaṃ.

Aṭṭhime, bhikkhave, mahāsamuddeti ko anusandhi? Yvāyaṃ aparisuddhāya parisāya pātimokkhassa anuddeso vutto, so imasmiṃ dhammavinaye acchariya abbhuto dhammoti taṃ aparehipi sattahi acchariyabbhutadhammehi saddhiṃ vibhajitvā dassetukāmo paṭhamaṃ tāva tesaṃ upamābhāvena mahāsamudde aṭṭha acchariyabbhutadhamme dassento satthā “aṭṭhime, bhikkhave, mahāsamudde”tiādimāha.

Uposathasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Gahapati vaggo

1-7. Paṭhamauggasuttādivaṇṇanā

21-27. Tatiyassa paṭhamadutiyesu natthi vattabbaṃ. Tatiye “hatthago”ti vattabbe “hatthako”ti vuttaṃ. So hi rājapurisānaṃ hatthato yakkhassa hatthaṃ, yakkhassa hatthato bhagavato hatthaṃ, bhagavato hatthato puna rājapurisānaṃ hatthaṃ gatattā nāmato hatthako āḷavakoti jāto. Tenāha “āḷavakayakkhassa hatthato hatthehi sampaṭicchitattā hatthakoti laddhanāmo rājakumāro”ti. Catutthādīni uttānatthāneva.

Paṭhamauggasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dutiyabalasuttavaṇṇanā

28. Aṭṭhame khīṇāsavassa sabbesaṃ saṅkhārānaṃ aniccatā asammohavasena kiccato maggapaññāya suppaṭividdhā, vipassanāya ārammaṇakaraṇavasena pīti dassento āha “sahavipassanāya maggapaññāyā”ti. Ime kāmāti dvepi kāme vadati. Kilesavasena uppajjamāno hi pariḷāho vatthukāmasannissayo vatthukāmavisayo vāti dvepi sapariḷāhaṭṭhena aṅgārakāsu viyāti “aṅgārakāsūpamā”ti vuttā. Anto vuccati lāmakaṭṭhena taṇhā, byantaṃ vigatantaṃ bhūtanti byantibhūtanti āha “vigatantabhūta”nti, nittañhanti attho.

Dutiyabalasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Akkhaṇasuttavaṇṇanā

29. Navame yasmā mahiddhikapetā devāsuraṇaṃ āvāhaṃ gacchanti, vivāhaṃ na gacchanti, tasmā pettivisayeneva asurakāyo gahitoti veditabbo. Petāsuraṃ pana petā evāti tesaṃ petehi saṅgaho avuttasiddhova.

10. Anuruddhamahāvitakkasuttavaṇṇanā

30. Dasame appicchassāti na icchassa. Abhāvattho hettha appasaddo “appaḍaṃsamakasavātātapā”tiādīsu viya. Paccayesu appiccho paccayappiccho, cīvarādipaccayesu icchārahito. Adhigamappicchoti jhānādiadhigamavibhāvane icchārahito. Pariyattiappicchoti pariyattiyam bāhusaccavibhāvane icchārahito. Dhutaṅgappicchoti dhutaṅgesu appiccho dhutaṅgabhāvavibhāvane icchārahito. Santaguṇaniguhanenāti attani saṃvijjamānānaṃ jhānādiguṇānañceva bāhusaccaguṇassa dhutaṅgaguṇassa ca niguhanena chādanena. Sampajjātī nippajjati sijjhati. No mahicchassāti mahatiyā icchāya samannāgatassa no sampajjati anudhammassapi anippajjanato. Pavivittassāti pakārehi vivittassa. Tenāha “kāyacittaupadhivivekehi vivittassā”ti. Ārambhavatthuvasenāti bhāvanābhiyogavasena ekībhāvova kāyavivekoti adhippeto, na gaṇasaṅgaṇikābhāvamattanti dasseti. Kammanti yogakammaṃ.

Sattehi kilesehi ca saṅgaṇanaṃ samodhānaṃ saṅgaṇikā, sā āramitabbaṭṭhena ārāmo etassāti saṅgaṇikārāmo, tassa. Tenāha “gaṇasaṅgaṇikāya cevā”tiādi. Āraddhavīriyassāti paggahitavīriyassa. Tañca kho upadhiviveke ninnatāvasena “ayaṃ dhammo”ti vacanato. Esa nayo itaresupī. Vivaṭṭanissitaṃyeva hi samādhānaṃ idhāhippetam, tathā paññāpi. Kammassa-katapaññāya hi tṭhito kammavasena bhavesu nānappakāro anattoti jānanto kammakkhayakaraṃ ñāṇaṃ abhipattheti, tadatthañca ussāhaṃ karoti. Mānādayo sattasantānaṃ saṃsāre papañcenti vitthārentīti papañcāti āha “taṇhāmānadiṭṭhipapañcarahitattā”tiādi. Sesamettha suviññeyyameva.

Anuruddhamahāvitakkasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Gahapativaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Dānavaggo

1-4. Paṭhamadānasuttādivaṇṇanā

31-34. Catutthassa paṭhame āsajjāti yassa deti, tassa āgamanahetu tena samāgamanimittam. Bhayāti bhayaheṭu. Nanu bhayaṃ nāma laddhakāmatārāgādayo viya cetanāya avisuddhikaraṃ, taṃ kasmā idha gahitanti? Nayidaṃ tādisaṃ vohārabhayādiṃ sandhāya vuttanti dassetuṃ “ayaṃ adāyako akārako”tiādi vuttaṃ. Adāsi meti yaṃ pubbe kataṃ upakāraṃ cintetvā dīyati, taṃ sandhāya vuttaṃ. Dassati meti paccupakārāsīsāya yaṃ dīyati, taṃ sandhāya vadati. Sāhu dānanti dānaṃ nāmetaṃ paṇḍitapaññattanti sādhusamācāre tṭhatvā deti. Alaṅkāratthanti upasobhanatthaṃ. Dānañhi datvā taṃ paccavekkhantassa pāmojjapītisomanassādayo uppajjanti, lobhadosaissāmaccherādayopi vidūrī bhavanti. Idāni dānaṃ anukūladhammaparibrūhanena paccanīkadhammavidūrīkaraṇena ca bhāvanācittassa upasobhanāya ca parikkhārāya ca hotīti “alaṅkāratthañceva parikkhāratthañca deti”ti vuttaṃ. Tenāha “dānañhi cittaṃ muduṃ karotī”tiādi. Muducitto hoti laddhā dāyake “iminā mayhaṃ saṅgaho kato”ti, dātāpi laddhari. Tena vuttaṃ “ubhinnaṃpi cittaṃ muduṃ karotī”ti.

Adantadamananti adantā anassavāpissa dānena dantā assavā honti, vase vattanti. Adānaṃ dantadūsakanti adānaṃ pubbe dantānaṃ assavānampi vighātuppādanena cittaṃ dūseti. Unnamanti dāyakā piyaṃvadā ca paresaṃ garucittikāraṭṭhānatāya. Namanti paṭiggāhakā dānena piyavācāya ca laddhasaṅgahāsaṅgāhakānaṃ.

Cittālaṅkāradānameva uttamaṃ anupakkiliṭṭhatāya superisuddhatāya guṇavisesapaccayatāya ca. Dutiyādīni uttānatthāneva.

Paṭhamadānasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dānūpapattisuttavaṇṇanā

35. Pañcame dānapaccayāti dānakāraṇā, dānamayapuññassa katattā upacittattāti attho. Upapattiyoti manussesu devesu ca nibbattiyo. Ṭhapetīti ekavārameva anuppajjitvā yathā upari tenevākārena pavattati, evaṃ ṭhapeti. Tadeva cassa adhiṭṭhānanti āha “tasseva vevacana”nti. Vaḍḍhetīti brūheti na hāpeti. Vimuttanti adhimuttaṃ, ninnaṃ poṇaṃ pabbhāranti attho. Vimuttanti vā vissaṭṭhaṃ. Nippariyāyato uttari nāma paṇītaṃ majjhapi hīnamajjhimavibhāgassa labbhanatoti vuttaṃ “uttari abhāvantanti tato uparimaggaphalatthāya abhāvita”nti. Saṃvattati tathāpaṇihitaṃ dānamayaṃ cittaṃ. Yaṃ pana pāḷiyaṃ “tañca kho”tiādi vuttaṃ, taṃ tatrūpapattiyā vibandhakaradussīlyābhāvadassanaparaṃ daṭṭhabbaṃ, na dānamayassa puññassa kevalassa taṃsaṃvattanatādassanaparanti daṭṭhabbaṃ. Samucchinnaṛāgassāti samucchinnaḱāmaṛāgassa. Tassa hi siyā brahmaloke upapatti, na samucchinnaḱabhavaṛāgassa. Vītaṛāgaggahaṇena cettha kāmesu vītaṛāgatā adhippetā, yāya brahmalokūpapatti siyā. Tenāha “dānamattenevā”tiādi. Yadi evaṃ dānaṃ tattha kimatthiyanti āha “dānaṃ paṇā”tiādi. Dānena muducittoti baddhāghāte veripuggalepi attano dānasampannicchanena mudubhūtacitto.

Dānūpapattisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Puññakiriyavatthusuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe puṇṇabhavaphalaṃ nibbattenti, attano santānaṃ punantīti vā puññāni ca tāni hetupaccayehi kattabbato kiriyā cāti puññakiriyā, tāyeva ca tesāṃ tesāṃ piyamaṇāpatādiānisamsānaṃ vatthubhāvato puññakiriyavatthūni.

Anucchinnaḱabhavamūlassa anuggahavasena, pūjāvasena vā attano deyyadhammassa parassa pariccāgacetanā dīyati etenāti dānaṃ, dānameva dānamayaṃ. Padapūraṇamattaṃ maya-saddo. Cīvaṛādīsu catūsū paccayesu, annādīsu vā dasasu dānavatthūsū, rūpādīsu vā chasu ārammaṇesu taṃ taṃ dentassa tesāṃ uppādanato paṭṭhāya pubbabhāge pariccāgakāle pacchā somanassacittena anussaraṇe cāti tīsu kālesu pavattacetanā dānamayaṃ puññakiriyavatthu nāma.

Niccaṣīlauposathasīlādivasena pañca aṭṭha dasa vā sīlāni samādiyaṇtassa “sīlapūraṇatthaṃ pabbajissāmī”ti vihāraṃ gacchantassa pabbajantassa, manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā “pabbajito vatamhi sādhu suṭṭhū”ti āvajjentassa, saddhāya pātimokkhaṃ paripūrentassa, paññāya cīvaṛādike paccaye paccavekkhantassa, satiyā āpāthagatesu rūpādīsu cakkhudvārādīni saṃvarantassa, vīriyena ājīvaṃ sodhentassa ca pavattacetanā sīlati, sīletīti vā sīlamayaṃ puññakiriyavatthu nāma.

Ekamekañcetha yathārahaṃ pubbabhāgato paṭṭhāya karontassa kāyakammaṃ hoti. Tadatthaṃ vācaṃ nicchārentassa vacīkammaṃ. Kāyaṅgaṃ vācaṅgañca acopetvā manasā cintayantassa manokammaṃ. Annādāni dentassa cāpi “annadānādāni demī”ti vā, dānapāramiṃ āvajjetvā vā dānakāle dānamayaṃ puññakiriyavatthu hoti. Yathā hi kevalaṃ “annadānādāni demī”ti dānakāle dānamayaṃ puññakiriyavatthu hoti, evaṃ “idaṃ dānamayaṃ sammāsambodhiyā paccayo hotū”ti dānapāramiṃ āvajjetvā dānakālepi dānasīseneva pavattitattā. Vattasīse ṭhatvā dadanto “etaṃ dānaṃ nāma mayhaṃ kulavaṃsaheṭu pavenicāritta”nti cārittasīsena vā dento cārittasīlattā sīlamayaṃ. Khayato vayato sammasanaṃ paṭṭhapetvā dadato bhāvanāmayāṃ puññakiriyavatthu hoti. Yathā hi deyyadhammapariccāgavasena vattamānāpi dānacetanā vattasīse ṭhatvā dadato sīlamayaṃ puññakiriyavatthu hoti pubbābhisaṅkhārassa aparabhāge cetanāya ca tathāpavattattā.

7-8. Sappurisdānasuttādivaṇṇanā

Sappurisdānasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

39-40. Navame puññābhisandāti puññanadiyo. Kusalābhisandāti kusalānaṃ pavāhā. Sukhassāhārāti sukhapaccayā. Aggānīti ñātattā aggaññāni. Cirarattaṃ ñātattā rattaññāni. Ariyānaṃ sādhūnaṃ vaṃsānīti ñātattā vaṃsaññāni. Porāṇānaṃ ādipurisānaṃ etānīti porāṇāni. Sabbaso kenacipi pakārena sādhūhi na kiṇṇāni na khittāni chaḍḍitānīti asaṃkiṇṇāni. Ayañca nayo nesaṃ yathā atīte, evaṃ etarahi anāgate cāti āha “asaṃkiṇṇapubbāni na saṃkiyanti na saṃkiyissanti”ti. Tato eva appaṭikuṭṭhāni. Na hi kadāci viññū samaṇabrāhmaṇā hiṃsādipāpadhammaṃ anujānanti. Aparimāṇānaṃ sattānaṃ abhayaṃ detīti sabbesu bhūtesu nihitadaṇḍattā sakalassapi sattakāyassa bhayābhāvaṃ deti. Averanti verābhāvaṃ. Abyābajjhanti niddukkhataṃ. Evamettha saṅkhepato pālivaṇṇanā veditabbā. Dasame natthi vattabbam.

5. Uposathavaggo

1-8. Saṃkhittūposathasuttādivaṇṇanā

41-48. Pañcamassa paṭhamādīsu natthi vattabbaṃ. Chaṭṭhe pañca aṅgāni etassāti pañcaṅgaṃ, pañcaṅgameva pañcaṅgikaṃ, tassa pañcaṅgikassa. Mahatī daddarī vīṇāvisesopi ātatamevāti “camma-pariyonaddhesū”ti visesanaṃ kataṃ. Ekatalatūriyaṃ kumbhathunadaddarikādi. Ubhayatalaṃ bherimudiṅgādi. Camma-pariyonaddhaṃ hutvā vinibaddhaṃ ātatavitataṃ. Sabbaso pariyonaddhaṃ nāma caturassaambaṇaṃ paṇavādi ca. Gomukhīdīnampi ettheva saṅgaho daṭṭhabbo. Vaṃsādīti ādi-saddena saṅkhādīnaṃ saṅgaho. Sammādīti sammatāḷakaṃsatāḷasilāsālākātāḷādi. Tattha sammatāḷaṃ nāma dantamayātāḷaṃ. Kaṃsatāḷaṃ lohamayaṃ. Silāmayaṃ ayopattena ca vādanatāḷaṃ silāsālākātāḷaṃ. Sumucchitassāti suṭṭhu paṭiyattassa. Pamāṇeti nātidaḷhanātisithilasaṅkhāte majjhime mucchanāpamāṇe. Chekoti paṭu paṭṭho. So cassa paṭubhāvo manoharoti āha “sundaro”ti. Rañjetunti rāgaṃ uppādetuṃ. Khamatevāti rocateva. Na nibbindatīti na tajjeti, sotasukhabhāvato piyāyitabbova hoti.

Bhattāraṃ nātimaññatīti sāmikaṃ muñcitvā aññaṃ manasāpi na pattheti. Uṭṭhāhikāti uṭṭhānavīriyasampannā. Analasāti nikkosajjā. Saṅgahitaparijjanāti sammānanādīhi ceva chaṇḍādisu pesetabba-piyabhaṇḍādi paṇṇākārapesanādīhi ca saṅgahitaparijanā. Idha pari-jano nāma sāmikassa ceva attano ca ñātijano. Sambhatanti kasivaṇṇijjādīni katvā ābhatadhaṇaṃ. Sattamaṭṭhamāni uttānatthāni.

Saṃkhittūposathasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

9-10. Paṭhamaidhalokikasuttādivaṇṇanā

49-50. Navame idhalokavijayāyāti idhalokavijinanatthāya abhibhavatthāya. Yo hi diṭṭhadhammikaṃ anatthaṃ parivajjanavasena abhibhavati, tato eva tadatthaṃ sampādeti, so idhalokavijayāya paṭipanno nāma hoti paccatthikaniggaṇhanato sadatthasampādanato ca. Tenāha “ayaṃsa loko āraddho hotī”ti. Susaṃvihitakammantoti yāgubhattapacanakālādīni anatikkamitvā tassa tassa sādhuṃ karaṇena suṭṭhu saṃvihitakammanto. Paralokavijayāyāti paralokassa vijinanatthāya abhibhavatthāya. Yo hi samparāyikaṃ anatthaṃ parivajjanavasena abhibhavati, tato eva tadatthaṃ sampādeti, so paralokavijayāya paṭipanno nāma hoti. Sesāṃ sabbattha uttānameva.

Paṭhamaidhalokikasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamapaṇṇāsakaṃ niṭṭhitā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Ṭīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries. 08. Subcommentary on the Book of the Eights. 1. The First Fifty Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org